85 години

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Том I

85 години

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

8-9 ноември 2021 г.

Том I

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Свищов, 8-9 ноември 2021 г.

Посветена на 85 години от създаването
на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ I

Международната научно-практическа конференция е организирана в изпълнение проект НФ-2-2021 „Устойчиво развитие и социално-икономическа кохезия през XXI век – тенденции и предизвикателства“, финансиран със средства по Наредба на МОН за насърчаване на научно-изследователската дейност

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2021

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Проф. д-р Марияна Божинова
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ - председател
Проф. д. н. Борислав Борисов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Стоян Проданов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Катя Личева
Доц. д-р Людмил Несторов
Доц. д-р Марина Николова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Силвия Костова
Доц. д-р Христо Сирашки

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Румен Ерусалимов - *председател*
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова
Гл. ас. д-р Асен Божиков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Любчо Варамезов - *председател*
Проф. д-р Анета Денева
Проф. д-р Атанас Атанасов
Проф. д-р Йордан Василев
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д-р Маргарита Богданова
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Александър Ганчев
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-2067-8 (print)
ISBN 978-954-23-2068-5 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND SOCIO-ECONOMIC COHESION IN THE 21ST CENTURY: TRENDS AND CHALLENGES

Svishtov, 8th - 9th November 2021

Dedicated to the 85th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME I

The international scientific and practical conference has been organized as implementation of project SF-2-2021 "Sustainable Development and Socio-Economic Cohesion in the 21st Century: Trends and Challenges", financed with funds by Ordinance of the Ministry of Education and Science for encouraging scientific research

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2021

PROGRAM COMMITTEE
Prof. Mariyana Bozhinova, Ph.D.
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Borislav Borissov, D.Sc.
Prof. Bozhidar Bozhinov, D.Sc.
Prof. Stoyan Prodanov, Ph.D.
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, Ph.D.
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, Ph.D.
Assoc. Prof. Irena Emilova, Ph.D.
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, Ph.D.
Assoc. Prof. Katya Licheva, Ph.D.
Assoc. Prof. Lyudmil Nestorov, Ph.D.
Assoc. Prof. Marina Nikolova, Ph.D.
Assoc. Prof. Plamen Petkov, Ph.D.
Assoc. Prof Silviya Kostova, Ph.D.
Assoc. Prof Hristo Sirashki, Ph.D.

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D., Chairman
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovksi, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.
Head Asst. Asen Bozhikov, Ph.D.

EDITORIAL COMMITTEE
Prof. Lyubcho Varamezov, Ph.D., Chairman
Prof. Aneta Deneva, Ph.D.
Prof. Atanas Atanasov, Ph.D.
Prof. Yordan Vasilev, Ph.D.
Prof. Krasimir Shishmanov, Ph.D.
Prof. Margarita Bogdanova, Ph.D.
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Aleksandar Ganchev, Ph.D.
Assoc. Prof. Ventsislav Vassilev, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovski, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.

The published materials have been reviewed. The authors are responsible for the content and layout of their papers, the opinions expressed, the data used and the sources cited.

ISBN 978-954-23-2067-8 (print)
ISBN 978-954-23-2068-5 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ I

ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

ПЪТЯТ КЪМ УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНА КОХЕЗИЯ –
МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ РИСКОВЕ И БАРИЕРИ
Проф. д.ик.н. Димитър М. Иванов …… 7

ПРОБЛЕМАТИЧНОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА
Проф. д-р Митко Димитров …… 31

ФИНАНСИ, ИКОНОМИКС, ЗАСТРАХОВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ

ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА УПРАВЛЕНИЕТО
НА ПУБЛИЧНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И ИМОТИТЕ –
ДЪРЖАВНАТА И ОБЩИНСКА СОБСТВЕНОСТ
Проф. д.н. Борислав Борисов …….. 51

СИСТЕМНО-СТРУКТУРНЫЙ КРИЗИС И ЕГО ПРОЯВЛЕНИЕ
В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ COVID-19
д.э.н., профессор, Зверяков Михаил Иванович …… 59

ИЗМЕРВАНЕ ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА ПАНДЕМИЯТА
ОТ COVID-19 ВЪРХУ КОРПОРАТИВНИТЕ ПОЛИТИКИ
ЗА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Андрей Захариев …… 67

ОБЛАГОРОДЯВАНЕ НА ПЛОСКИЯ ДАНЪК В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Румен Брусарски …… 75

ДВИЖЕЩИ СИЛИ НА ИНТЕГРАЦИЯ В ГЛОБАЛНИТЕ ЦИФРОВИ ВЕРИГИ
ЗА СЪЗДАВАНЕ НА ДОБАВЕНА СТОЙНОСТ
Проф. д-р Сава Димов …… 83

ЕФЕКТИ ОТ ПРОГРАМАТА НА ЕЦБ ЗА ЗАКУПУВАНЕ НА АКТИВИ
В УСЛОВИЯТА НА ИЗВЪНРЕДНА СИТУАЦИЯ, ПРИЧИНЕНА ОТ ПАНДЕМИЯ
Проф. д-р Силвия Трифонова …… 95

ТЕСТВАНЕ НА КОРЕКТИВНИ ВЕРОЯТНОСТНИ МОДЕЛИ
ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ОПЦИИ ВЪРХУ АКЦИИ
Проф. д-р Стефан Симеонов, Д-р Теодор Тодоров …… 108

КОНКУРЕНЦИЯ И КОНЦЕНТРАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ
ОБЩОЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР (2011-2020 г.). СТРУКТУРЕН АНАЛИЗ
И ЕМПИРИЧНИ НАБЛЮДЕНИЯ
Проф. д-р Стоян Проданов …… 116

THE IMPLEMENTATION OF GOALS OF BALANCED DEVELOPMENT
OF POLAND AGAINST THE CHALLENGES AND DANGERS
OF WASTE MANAGEMENT
Assoc. Prof. Ireneusz T. Dziubek, Dr Tatiana Manasterska 126

MODERN FEATURES OF TRUST ASSET MANAGEMENT
Postgraduate student Stanislav Perminov, Assoc. Prof. Deniss Djakons, PhD 136

ИНДУСТРИЯТА НА ХЕДЖ ФОНДОВЕТЕ В ЕРАТА
НА РАЗХЛАБЕНИТЕ ПАРИЧНИ ПОЛИТИКИ И COVID-19
Доц. д-р Александър Ганчев 142

РАЗНОСКИТЕ КАТО НЕДЕЛИМА ЧАСТ ОТ АНАЛИЗА
НА РЕЗУЛТАТИТЕ ПО ИМУЩЕСТВЕНО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Венцислав Василев 150

ВЛИЯНИЕ СТРУКТУРЫ ЭКОНОМИКИ НА ОБЕСПЕЧЕНИЕ
УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА И РАЗВИТИЯ
Кандидат экономических наук, доцент Шараг Елена Сергеевна 159

СТРАТЕГИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ СТОПАНСКИ
ОРГАНИЗАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ ОТ COVID-19
Доц. д-р Илиан Минков 166

ИНСТИТУЦИИ И НЕРАВЕНСТВО
Доц. д-р Калин Господинов 174

ПОВЕДЕНЧЕСКИ ПОДХОД КЪМ ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ -
ВЪЗМОЖНОСТИ И ОГРАНИЧЕНИЯ
Доц. д-р Калоян Колев 181

ПРОБЛЕМИ НА ЛОЯЛНОСТТА В БАНКОВИТЕ ИНСТИТУЦИИ
ПРИ СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ
Доц. д-р Катя Личева 190

ЦЕЛЕСЪОБРАЗНОСТ И ЕФЕКТИ
НА МЕЖДУРЕГИОНАЛНАТА ДАНЪЧНА КОНКУРЕНЦИЯ
Доц. д-р Людмил Найденов 196

ВЪЗМОЖНИ ГРЕШКИ ПРИ ВЪЗЛАГАНЕТО
НА ОБЩЕСТВЕНИ ПОРЪЧКИ В БЪЛГАРСКАТА ПРАКТИКА
Доц. д-р Марин Маринов, Красимир Парашкевов 204

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ГРИЖИ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Николай Нинов 210

ЕФЕКТИ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID ВЪРХУ ЗДРАВНИТЕ РАЗХОДИ
Доц. д-р Николай Атанасов 219

ПОДХОДИ И ПРАКТИКА НА ДЪРЖАВНОТО ФИНАНСИРАНЕ
НА ПУБЛИЧНОТО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ
Доц. д-р Пламен Йорданов, **Гл. ас. д-р Маргарита Николова** 230

ФИСКАЛНИТЕ ОБЛЕКЧЕНИЯ ЗА ЛИЦА С УВРЕЖДАНИЯ КАТО ПРИКРИТИ
СОЦИАЛНИ ПЛАЩАНИЯ ПРИ ИНВАЛИДНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, Ас. д-р Йордан Йорданов,
Докторант Жанета Ангелова 238

ОТРАЖЕНИЕ НА КОВИД-19 ВЪРХУ ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПЛАЩАНИЯ
ПО ЗАСТРАХОВКА „КАСКО“ НА МПС В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Румен Ерусалимов 246

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА СПРАВЕДЛИВОСТ –
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ВЪЗМОЖНОСТИ
Доц. д-р Силвия Топлева 251

ДЪЛГОСРОЧНИ ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ
НА ПАНДЕМИИТЕ – УРОЦИ ОТ НЯКОИ ПРЕДХОДНИ КРИЗИ
Гл. ас. д-р Александър Б. Тодоров 258

ЕВРОФИНАНСИРАНЕТО КАТО СРЕДСТВО ЗА ПОВИШАВАНЕ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ СЕКТОР
„ПРОИЗВОДСТВО НА ОБЛЕКЛО ОТ ТЕКСТИЛ“
Гл. ас. д-р Ангелина Терзиева 266

НЯКОИ АСПЕКТИ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА COVID-19
ВЪРХУ БЪЛГАРСКИЯ ЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР
Гл. ас. д-р Анелия Панева 274

ПАЗАРЪТ НА ЗДРАВНО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ –
СЪСТОЯНИЕ, РАЗВИТИЕ И ТЕНДЕНЦИИ
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 281

ФИСКАЛНА ИНТЕГРАЦИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ –
НЕОБХОДИМОСТ, УСЛОВИЯ И ЕФЕКТИ
Гл. ас. д-р Димитър Костов 289

БЪЛГАРИЯ ПО ПЪТЯ КЪМ ЕВРОЗОНАТА
Гл. ас. д-р Петя Василева 297

ДИНАМИКА НА ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ НА БЪЛГАРИЯ
СЪС СТРАНИТЕ ЧЛЕНКИ НА ЕВРОСЪЮЗА
Гл. ас. д-р Сергей Радуканов 304

ПРОМЕНЯЩИТЕ СЕ РОЛИ НА ФИСКАЛНАТА И ПАРИЧНАТА ПОЛИТИКА
В СВЕТЛИНАТА НА COVID-19 В СТРАНИ С РАЗЛИЧЕН ПАРИЧЕН РЕЖИМ
Гл. ас. д-р Соня Георгиева 310

АСПЕКТИ НА НАЦИОНАЛНАТА ПОЛИТИКАТА
ПО ЗАЕТОСТТА И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД НЕЯ
Гл. ас. д-р Таня Илиева ……..……..……..……..… 320

ПОВЕДЕНЧЕСКИ ИНВЕСТИЦИОННИ СТРАТЕГИИ –
ВЪЗМОЖНОСТ ЗА УСТОЙЧИВИ РЕЗУЛТАТИ
ОТ АКТИВНО ИНВЕСТИРАНЕ
Гл. ас. д-р Цветан Павлов ……...……. 325

ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ПРЕД БЪДЕЩИТЕ ПЕНСИОНЕРИ
В КОНТЕКСТА НА НОРМАТИВНИТЕ ПРОМЕНИ ВЪВ ВТОРИ СТЪЛБ
НА ПЕНСИОННИЯ МОДЕЛ В БЪЛГАРИЯ
Ас. д-р Йордан Йорданов ……...……. 334

ПАЗАРЪТ НА БАНКОВИ ДЕПОЗИТИ В БЪЛГАРИЯ:
ДИНАМИКА И СТРУКТУРНИ ИЗМЕНЕНИЯ
Ас. д-р Радослав Къновски …….....……. 340

ОЦЕНКА НА УСТОЙЧИВОСТТА НА АГРАРНИЯ СЕКТОР
В БЪЛГАРИЯ
Д-р Антон Сотиров, **Д-р Никола Пищалов** …….....……. 347

НАДНОРМЕНОТО ТЕГЛО И ЗАТЛЪСТЯВАНЕТО
КАТО РИСКОВ ФАКТОР ЗА ЗДРАВЕТО
Д-р Орлин Цветков …….....…….……. 354

МЕРКИ НА ФЕДЕРАЛНИЯ РЕЗЕРВ НА САЩ
ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА COVID-19
Д-р Свилен Колев .....…….……. 359

STATE AID ENFORCEMENT LAW IN THE ENERGY SECTOR
IN ALBANIA
Lecturer of Law, **Dr. Anduena Gjevori** ……..…….……. 366

БАНКОВАТА ТАЙНА КАТО КОМПОНЕНТА НА БАНКОВАТА
СИГУРНОСТ – ФИНАНСОВО-ПРАВНИ АСПЕКТИ
Преп. Игнат Папазов ……..…….……. 374

THE HISTORICAL EVOLUTION OF THE GOVERNMENT
SECURITIES MARKET IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA
Olesea Speian, PhD Student ……..……...…….……. 378

ПРОМЕНИ В ЕВРОПЕЙСКИТЕ РЕГУЛАТОРНИ КАПИТАЛОВИ
ИЗИСКВАНИЯ ЗА ПОКРИТИ ОБЛИГАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА КРИЗА
Докторант Борислав Киров ..……...……..……. 386

АВТОМОБИЛНИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ И МЯСТОТО
НА ТЪРГОВСКИТЕ ПРЕДСТАВИТЕЛСТВА НА НЕГО
Докторант Ваня Галчева ……...……. 393

ЕФЕКТИ ВЪРХУ ПАРИЧНАТА ПОЛИТИКА В РЕЗУЛТАТ
ОТ НАМАЛЯВАНЕТО НА НАЛИЧНИТЕ ПАРИ В ОБРАЩЕНИЕ
Докторант Владимир Сиркаров ……..……. 398

ВЛИЯНИЕ НА КОЕФИЦИЕНТА P/E И ДИВИДЕНТНАТА
ДОХОДНОСТ ВЪРХУ ЦЕНИТЕ НА АКЦИИТЕ
НА БЪЛГАРСКИЯ КАПИТАЛОВ ПАЗАР
Докторант Владислав Любенов …….....…… 405

ВЪЗМОЖНОСТ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА МСП
В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ
Докторант Даниел Данчев …….....…… 413

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РЕГУЛИРАНЕ НА СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ
ЧРЕЗ ГРАНИЦИТЕ НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ ДОХОД
Докторант Жанета Ангелова .....…… 421

ЦИФРОВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО – СРЕДСТВО
ЗА ПОДОБРЯВАНЕ КАЧЕСТВОТО НА ЖИВОТ И РАДИКАЛНА
ПРОМЯНА НА НАЧИНА НА ПРЕДОСТАВЯНЕ НА МЕДИЦИНСКИ
И ЗДРАВНИ ГРИЖИ
Докторант Живка Петрова .....…… 429

ДЕБАТЪТ МЕЖДУ БАНКОВАТА И ВАЛУТНАТА ШКОЛА ОТ 19-И ВЕК –
ХАРАКТЕРИСТИКИ И ПАРАЛЕЛИ СЪС СЪВРЕМЕННИТЕ
МОНЕТАРНИ РЕАЛНОСТИ
Докторант Кузман Илиев .....…… 438

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД МЕНИДЖМЪНТА НА ЛЕЧЕБНИТЕ
ЗАВЕДЕНИЯ В УСЛОВИЯ НА ПАНДЕМИЯ ОТ COVID-19
(ПО ПРИМЕРА НА УНИВЕРСИТЕТСКА МНОГОПРОФИЛНА БОЛНИЦА
ЗА АКТИВНО ЛЕЧЕНИЕ „СЪРЦЕ И МОЗЪК“ – ПЛЕВЕН)
Докторант Люба Митева .....…… 446

БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГИИТЕ – ГОЛЕМИТЕ ПОЛЗИ
ЗА МАЛКИТЕ БАНКИ
Докторант Марина Милинова .....…… 453

ОТРИЦАТЕЛНИ ЛИХВЕНИ НИВА – ЕМПИРИЧЕН ОПИТ
Докторант Милена Пешева .....…… 460

ФИНАНСОВИЯТ ФЕЪРПЛЕЙ В ЖЕНСКИЯ ФУТБОЛ –
НЕОБХОДИМОСТ ИЛИ ВЪЗМОЖНОСТ
Докторант Нено Ненов ……..…… 468

ОТРАЖЕНИЕ НА КОВИД-19 ВЪРХУ ПРЕМИЙНИЯ ПРИХОД
ПО ЗАСТРАХОВКА „КАСКО“ НА МПС В БЪЛГАРИЯ
Докторант Николай Илиев ….…… 474

РАЗВИТИЕ НА ИМУЩЕСТВЕНОТО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА ПРЕЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ОТНОШЕНИЯ
Докторант Радка Василева ….…… 480

КОНСОЛИДАЦИЯТА НА БАНКОВИЯ СЕКТОР
В БЪЛГАРИЯ КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВОСТ
Докторант Рая Драгоева ……..…… 488

ИНСТРУМЕНТИ ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА ДАНЪЧНИТЕ ИЗМАМИ
ПРИ ТЪРГОВИЯТА С ГОРИВА И НЕФТОПРОДУКТИ
Докторант Стефан Пешов .....……. 496

ПРОГНОЗИРАНЕ НА ПУБЛИЧНИТЕ ФИНАНСИ -
ОТКЛОНЕНИЕ НА ФАКТИЧЕСКОТО ИЗПЪЛНЕНИЕ
НА КОНСОЛИДИРАНАТА ФИСКАЛНА ПРОГРАМА
СПРЯМО ЗАКОНА ЗА БЮДЖЕТА НА БЪЛГАРИЯ
Докторант Юлиан Войнов .....……. 501

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, ОДИТ, СТАТИСТИКА И МАТЕМАТИКА

ЗА РОЛЯТА И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
ПРИ ДОКУМЕНТИРАНЕТО В СЧЕТОВОДСТВОТО
Проф. д-р Атанас Атанасов .....……. 511

ОСОБЕНОСТИ ПРИ СЧЕТОВОДНОТО ОТЧИТАНЕ
НА СТОКИТЕ В УСЛОВИЯТА COVID-19
Доц. д-р Галя Иванова – Кузманова .....……. 517

АКТУАЛНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
ПРЕД СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ В КОНТЕКСТА
НА ПРОМЕНИТЕ СЛЕД БРЕКЗИТ
Доц. д-р Галина Чиприянова, Д-р Марий Стоянов .....……. 524

КЪМ НОВ ПОДХОД В ОБУЧЕНИЕТО
ПО МЕЖДУНАРОДНИ СТАНДАРТИ ЗА ФИНАНСОВО ОТЧИТАНЕ
Доц. д-р Диана Ималова, Доц. д-р Венцислав Вечев .....……. 532

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА
НА ЦЕЛИТЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ – СТАТИСТИЧЕСКИ АСПЕКТИ
Доц. д-р Красимира Славева .....……. 541

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА ЗАВИСИМОСТТА МЕЖДУ
ЦИФРОВИЗАЦИЯТА НА ИКОНОМИКАТА И ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ
Доц. д-р Маргарита Шопова, Гл. ас. д-р Евгени Овчинников,
Гл. ас. д-р Тихомир Върбанов .....……..…. 549

ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ СПОРАЗУМЕНИЯ ЗА СВОБОДНА
ТЪРГОВИЯ С ТРЕТИ СТРАНИ И ЗНАЧЕНИЕТО ИМ ОТ ПОЗИЦИЯТА
НА МИТНИЧЕСКИЯ КОНТРОЛ В ЕС
Доц. д-р Момчил Антов .....……..…. 557

INNOVATIVE METHODS FOR ACCOUNTING EDUCATION –
EXPERIENCE AND GLOBAL LESSONS LEARNED
Assoc. Prof. Nadya Velinova-Sokolova, PhD ……..……..…..…. 564

ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА СЪВРЕМЕННИЯ ВЪТРЕШЕН ОДИТ В ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ

Гл. ас. д-р Дияна Иванова[1]

Резюме: *В публичния сектор у нас успоредно с развитието на системите за финансово управление и контрол все повече се развива и утвърждава вътрешният одит като част от управлението на публичните средства и дейности. В рамките на настоящата разработка е поставен акцент върху практически аспекти от вътрешния одит, разгледани са тяхното състояние и развитие през последното десетилетие, с оглед на непрекъснатата потребност от усъвършенстване на контролната практика, в условията на динамичната среда, в която съвременният публичен сектор функционира.*

Ключови думи: *публичен сектор, вътрешен контрол, вътрешен одит*
JEL: H83

PRACTICAL ASPECTS OF MODERN INTERNAL AUDIT IN THE PUBLIC SECTOR IN BULGARIA

Head Assist. Prof. Diyana Ivanova, PhD [2]

Abstract: *With the evolution of financial management and control systems in the public sector in our country, internal audit has been increasingly accepted as part of the management of public funds and activities. In this light, the paper highlights practical aspects of internal audit, their characteristics and evolution over the last decade, in the context of the continuous need to improve control practice in the dynamic environment the modern public sector operates in.*

Key words: *public sector, internal control, internal audit*
JEL: H83

Въведение

Контролът върху публичните средства и дейности, като част от публичния мениджмънт е обективна необходимост и неговите място, роля и значение за доброто финансово управление са безспорни, предвид потребността от защита на публичните финансови интереси. Постигането на финансова стабилност и дългосрочна устойчивост на публичните финанси обуславя необходимостта от прилагане на работещи и ефективни инструменти, които да подпомогнат постигането на организационните цели в съответствие с целите на провежданата държавна политика. Ефективният контрол на ниво организация създава условия за устойчивост при функционирането

[1] d.ivanova@uni-svishtov.bg, СА „Д. А. Ценов“
[2] d.ivanova@uni-svishtov.bg, D. A. Tsenov Academy of Economics

и развитието на организациите от публичния сектор. В контролната практика на публичния сектор у нас вътрешният контрол се осъществява посредством т.нар. *Системи за финансово управление и контрол* (Закон за финансовото управление и контрол в публичния сектор), базирани на концептуалната логика на международната рамка за вътрешен контрол „COSO“ („Internal Control – Integrated Framework“).

Съгласно Закона за вътрешния одит в публичния сектор (ЗВОПС), ръководителите на организациите от публичния сектор носят отговорност за изграждането и функционирането на адекватни и ефективни системи за финансово управление и контрол (СФУК), като за целта се подпомагат от вътрешния одит (Закон за вътрешния одит в публичния сектор, 2019, чл. 2). Той се осъществява съгласно Международните стандарти за професионалната практика по вътрешен одит (The Institute of Internal Auditors, 2017) и Етичния кодекс на вътрешните одитори (The Institute of Internal Auditors, 2000). Вътрешният одит помага на организациите от публичния сектор да постигат специфичните си стратегически и оперативни цели, чрез прилагане на систематичен и дисциплиниран подход за оценка и подобряване ефективността на процесите по управлението на риска, контрола и управлението (Закон за вътрешния одит в публичния сектор, 2019, чл. 3-4).

В рамките на настоящата разработка вниманието е насочено към одитните ангажименти, изпълнявани от вътрешните одитори в сектора с оглед на данните в консолидирания годишен доклад на Министерство на финансите за 2020 г., които показват, че изпълнените одитни ангажименти бележат спад в сравнение с предходните две години и че се наблюдава нарастване на относителния дял на одитните ангажименти за консултиране спрямо общия брой изпълнени одитни ангажименти (Консолидиран годишен доклад за състоянието на вътрешния контрол в публичния сектор в Република България за 2020 г., 2021). Коментираните в доклада случаи на изменения в утвърдения годишен план за дейността по вътрешен одит поради възлагане от ръководството на непланирани ангажименти и на неизпълнение на планирани ангажименти за увереност поради възложени ангажименти за консултиране, също насочват вниманието към този аспект от вътрешния одит. С цел да се установи дали редуцираният брой изпълнени одитни ангажименти в сектора е изключение или съществува трайна тенденция в тази посока, както и дали се измества фокусът от основната одитна дейност към ангажиментите за консултиране, са анализирани структурата и динамиката на броя изпълнени одитните ангажименти (общо и по отделни видове) за десетгодишен период (2011-2020 г.). Като информационен източник са използвани консолидираните годишни доклади за вътрешния контрол на Министерството за финансите за периода 2011-2020 г.

Вътрешният одит, като част от финансовото управление и контрол в организациите от публичния сектор, чието предназначение е да носи полза и да подобрява дейността им, се осъществява посредством изпълнение на

два вида ангажименти – ангажименти за даване на увереност и ангажименти за консултиране. (Закон за вътрешния одит в публичния сектор, 2019, чл. 6-8)). Първият вид ангажименти по своята същност представлява предоставяне на обективна оценка на доказателства от одитора с цел да се предостави независимо мнение или извод относно процес, система или друг обект на одита, като целта и обхватът на всеки ангажимент за даване на увереност се определят от ръководителя на вътрешния одит. (Закон за вътрешния одит в публичния сектор, 2019, чл. 7). Регламентираните в ЗВОПС видове одитни ангажименти за даване на увереност на ръководството се различават по своята цел, обхват и технология на извършване. Те могат да бъдат одит на системите, одит на съответствието, одит на изпълнението, финансов одит, одит на информационните системи и технологии и преглед на състоянието. (Наръчник за вътрешен одит, МФ, с. 14-15). Вторият вид ангажименти се изразяват в даване на съвет, мнение, обучение и други, предназначени да подобряват процесите на управление на риска и контрола, без вътрешният одитор да поема управленска отговорност за това. Те се извършват по инициатива на ръководителя на организацията и техните цел и обхват се определят съвместно с него (Закон за вътрешния одит в публичния сектор, 2019, чл. 8). Одитните ангажименти за консултиране следва да се извършват в съответствие с Международните стандарти за професионалната практика по вътрешен одит, при спазване на следните изисквания: първо, да добавят стойност; второ, да не накърняват независимостта и обективността на дейността по вътрешен одит; трето, да бъдат съгласувани с ръководството на организацията (Наръчник за вътрешен одит, МФ, с. 14-15).

Данните от консолидираните годишни доклади на МФ относно броя на изпълнените одитни ангажименти в рамките на докладвалите организации за последните десет години (общо и по отделни видове) са обобщени и представени в Таблица 1 (кол.1-5) (Консолидирани годишни доклади за състоянието на вътрешния контрол в публичния сектор в България за периода 2011-2020 г) (Вж. Табл. 1.).

Проследяването в хронология на съотношението между броя изпълнени одитни ангажименти и броя докладвали организации показва, че през първата половина на периода изменение в броя изпълнени одитни ангажименти в отрицателна посока се наблюдава само през 2015 г. спрямо 2014 г., т. е. намаляването на изпълнените ангажименти е по-скоро изключение, отколкото системно проявяващо се. Същевременно през втората половина на периода – в три от годините се наблюдава динамика в отрицателна посока на броя изпълнени одитни ангажименти спрямо предходната година. Вътрешните одитори в 139-те организации от публичния сектор, представили годишни доклади за дейността по вътрешен одит, са изпълнили през 2016 г. общо 1886 одитни ангажимента. През 2017 г. в анализираните общо 140 годишни доклада за дейността по вътрешен одит, е докладвано за изпълнени

1772 одитни ангажимента. Отново спад в броя изпълнени одитни ангажименти се наблюдава през 2018 г. спрямо 2017 г. – 1672 ангажимента са изпълнени в 137 организации. Сходна е ситуацията и през последната година от периода, през която 1573 одитни ангажимента са изпълнени от 138 докладвали организации, което е по-малко от 2019 г., през която вътрешните одитори в 135 организации са изпълнили 1662 одитни ангажимента. Тези данни показват, че изпълняваните одитни ангажименти, проследени на верижна база, бележат спад и техният брой значително се редуцира на фона на незначителни и колебливи изменения в броя на докладвалите организации, информацията от които се обобщава в годишните консолидирани доклади на МФ.

Таблица 1. Изпълнени одитни ангажименти (общо и по отделни видове) за периода 2011-2020 г.

Година	Брой докладвали организации	Одитни ангажименти, в т. ч:		Общо одитни ангажименти (бр.)	Бр. изпълнени одитни ангажименти (общо)/бр. докладвали организации	Бр. изпълнени одитни ангажименти за даване на увереност/бр. докладвали организации	Бр. изпълнени одитни ангажименти за консултиране/бр. докладвали организации
		Одитни ангажименти за даване на увереност (бр.)	Одитни ангажименти за консултиране (бр.)				
1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*
2011	169	1237	564	1801	11	7	4
2012	144	1216	685	1901	13	8	5
2013	133	1219	659	1878	14	9	5
2014	135	1268	649	1917	14	9	5
2015	140	1207	558	1765	13	9	4
2016	139	1227	659	1886	14	9	5
2017	140	1094	678	1772	13	8	5
2018	137	959	713	1672	12	7	5
2019	135	955	707	1662	12	7	5
2020	138	829	744	1573	11	6	5

***Източник**: Консолидирани годишни доклади за състоянието на вътрешния контрол за периода 2011 – 2020 г., публикувани чрез Информационната система за финансово управление и контрол и вътрешен одит при Министерство на финансите*

Детайлизирането на анализа и проследяването на динамиката по отделни видове одитни ангажименти насочва вниманието към начина по който се отразява изменението в броя изпълнени ангажименти за даване на увереност и ангажименти за консултиране върху динамиката на общия брой изпълнени одитни ангажименти. През първата половина от разглеждания десетгодишен период при изпълнените одитни ангажименти за увереност наблюдаваните изменения са в положителна посока. Те бележат ръст през 2012 г. и 2013 г. като достигнатият максимален брой изпълнени одитни ангажименти за увереност средно от една организация за година се запазва до края на първата половина на десетгодишния период.

През втората половина от периода динамиката при одитните ангажименти за даване на увереност е различна. С изключение на 2019 г. в рамките на която изменение спрямо 2018 г. не се наблюдава, през останалите години изменението е отрицателно. Това показва, че изпълнените одитни ангажименти за даване на увереност през втората половина на периода, проследени на верижна база категорично намаляват. Не такава е динамиката на изпълнените одитни ангажименти за консултиране. При тях отрицателно изменение в броя изпълнявани ангажименти за целия десетгодишен период се наблюдава само през 2015 г. спрямо 2014 г. През 2016 г. те бележат ръст и достигнатото ниво се запазва през останалите години от периода.

Анализът на структурата на изпълнените одитни ангажименти за десетгодишния период показва, че относителният дял на изпълнените одитни ангажименти за консултиране става все по-значителен (виж Фигура 1).

Фигура 1. Относителни дялове на изпълнените одитни ангажименти за даване на увереност и одитни ангажименти за консултиране

През първата половина на периода относителният дял на изпълнените одитни ангажименти не намалява под 63,97%, а относителният дял на изпълнените ангажименти за консултиране не надвишава 36,03%. През втората половина на периода обаче относителният дял на изпълнените одитни ангажименти за увереност бележи спад и от 65,06% през 2016 г. достига до 52,70% през 2020 г. Респективно изпълнените одитни ангажименти за консултиране нарастват от 34,94% през 2016 г. до 47,30% през 2020 г. В началото на периода приблизително две трети от изпълняваните ангажименти са за даване на увереност, в края на периода разликата между относителните дялове на двата вида одитни ангажименти е 5,4%.

Въз основа на казаното дотук, могат да бъдат направени следните ***обобщаващи изводи***:

- броят на изпълнените одитните ангажименти от вътрешните одитори в сектора за последните пет години от наблюдавания десетгодишен период бележи спад. Анализът на тяхната динамика по видове одитни ангажименти показва, че този спад е в резултат на намаляващия брой изпълнени одитни ангажименти за даване на увереност. За същия период при изпълнените одитни ангажименти за консултиране не се наблюдават съществени изменения. Този факт в комбинация с намаляващия брой изпълнени ангажименти за увереност, им дава все по-висок относителен дял през годините, изчислен на база общ годишен брой изпълнени одитни ангажименти. Така относителните дялове на двата вида ангажимента през последната година от периода са с незначителна разлика помежду си, което се дължи на отрицателната динамика, която се наблюдава в броя изпълнени одитни ангажименти за увереност.
- като основна причина за неизпълнение на одитни ангажименти за увереност през 2020 г., в консолидирания доклад на МФ, на база получената от докладите на организациите информация, са посочени безпрецедентната здравна криза и възлагането на непланирани одитни ангажименти за консултиране (Консолидиран годишен доклад за състоянието на вътрешния контрол в публичния сектор в Република България за 2020 г., 2021). Безспорно възлагането от ръководството на голям брой ангажименти, които са за сметка на ангажименти, планирани на база оценка на риска, съдържа в себе си опасността да останат извън обхвата на одитната дейност ключови и високорискови области, както и застрашава независимостта на вътрешния одит. Но предвид слабите и колебливи изменения в динамиката на изпълнените одитни ангажименти за консултиране и по-силно изразената динамика в отрицателна посока на изпълнените одитни ангажименти за увереност, и то не само в годината, белязана от здравната криза, е налице е потребност от по-детайлно проучване и на другите възможни причини за все по-редуциращият се обем на основната одитна дейност.
- намаляващият брой изпълнени одитни ангажименти за увереност може да е резултат от влиянието на положителни фактори (прилагане на функционален или комбиниран подход при планирането и по-ефективно използване на ресурсите, респ. обективна необходимост от по-малък брой планирани ангажименти за увереност), но може и да е резултат от влиянието и на други отрицателни фактори, освен здравната криза и възлагането на непланирани ангажименти от ръководството (проблеми при планирането и оценката на риска, ограничени ресурси, липса на квалифицирани кадри и др.). Обективната оценка и анализ на причините за отчетената динамика, както и идентифицирането на съпътстващите рискове, които пораждат, биха били основа за успешното управление и поддържането в приемливи граници на тези рискове на конкретните нива на разпореждане с бюджет, на които са

идентифицирани като потенциални рискове или вече са се проявили като такива;

- информацията за одитните ангажименти, генерирана в хода на процеса на годишно докладване на състоянието на вътрешния контрол и вътрешния одит в публичния сектор, позволява по-детайлен анализ не само на изпълнените ангажименти по видове, но и на другите изследвани чрез въпросника за оценка на вътрешния одит показатели, включени в раздел „Изпълнение на одитни ангажименти“, а именно: *планирани одитни ангажименти за увереност, изпълнени одитни ангажименти за увереност, в т.ч. изпълнени извънпланови одитни ангажименти за увереност*. Определените на тази основа *изпълнени планови одитни ангажименти за увереност* и *неизпълнени планови одитни ангажименти за увереност* и техният анализ също биха подпомогнали комплесното изследване на динамиката и структурата на одитните ангажименти. В рамките на въпросника за оценка на одитната дейност идентични показатели се изследват и за одитните ангажименти за консултиране. Тази информация дава възможност за анализ на вътрешно-груповата динамика, която се наблюдава при всеки от двата вида ангажименти, както и възможност за изследване на връзката и зависимостта между групите, обособени към двата вида ангажименти. Разполагайки с обобщената информация за сектора, анализът на тези данни и представянето на получените резултати в консолидираните доклади би дало допълнителна информация за аспект, който е важен за две ключови области от практиката по вътрешен одит – независимостта на вътрешните одитори и обхващането приоритетно на ключови и високорискови области от дейността на организациите;
- автоматизирането на процеса по годишно докладване на състоянието на вътрешния контрол и вътрешния одит, попълването на въпросниците за оценка на вътрешния контрол и дейността по вътрешен одит в указаните електронни формати и формирането на единна база данни, дава множество възможности за изследване, обобщаване, анализ и оценка на различни аспекти както от вътрешния контрол, така и от вътрешния одит като важна част от него. Извършването на подробен анализ и оценка на база информацията от годишните доклади за дейността по вътрешен одит, не би изисквало допълнителни ресурси (времеви, човешки, финансови), а би дало допълнителни възможности за конкретизиране на насоките за подобряване ефективността на вътрешния одит като важна част от съвременната парадигма на актуалния модел за вътрешен контрол в публичния сектор у нас.

В ***заключение*** от казаното дотук може да се обобщи, че анализът и оценката на различни аспекти и разрези от дейността по вътрешен одит позволява своевременно идентифициране на слабите страни на контролната практика, както и идентифициране на рисковете, които застрашават постигането на търсения резултат от извършването на одитните ангажименти за

даване увереност на ръководството и за консултиране. Това от своя страна създава условия за селектиране и прилагане на подходящ инструментариум, който не би позволил мултиплициране на потенциалните негативни ефекти и би създал необходимата среда за усъвършенстване и подобряване качеството на дейността по вътрешен одит, посредством която вътрешния одит като част от вътрешния контрол, добавя стойност и помага на организациите да постигат своите цели.

Използвана литература

The Institute of Internal Auditors . (2017). *Международни стандарти за професионалната практика по вътрешен одит.*

The Institute of Internal Auditors. (2000). *Code of Ethics.*

Закон за вътрешния одит в публичния сектор. (н.д.). Обн. ДВ. бр.21 от 10 Март 2006г., изм. и доп. ДВ. бр.13 от 12 Февруари 2019г.

(н.д.). *Закон за финансовото управление и контрол в публичния сектор.* обн. ДВ бр.21 от 10 март 2006 г., изм. ДВ, бр. 13 от 12 февруари 2019 г.

(2021). *Консолидиран годишен доклад за състоянието на вътрешния контрол в публичния сектор в Република България за 2020 г.* София: Министерство на финансите.

(н.д.). *Консолидирани годишни доклади за състоянието на вътрешния контрол в публичния сектор в България за периода 2011-2020 г.* София: МФ.

Наръчник за вътрешен одит. (2020). София: Министерство на финансите.